

Lokalni izbori kao međuizbori?

Višeslav Raos

Postoji nekoliko glavnih pristupa koji su se iskristalizirali među proučavateljima odnosa nacionalnih i podnacionalnih (regionalnih i lokalnih) izbora. Jedan naglašava narav podnacionalnih izbora kao drugorazrednih (*second-order*) izbora. Model drugorazrednih izbora pretpostavlja da će izlaznost na podnacionalnim izborima u pravilu biti znatno niža (budući da birači ove izbore doživljavaju manje važnima), ali i da će birači češće glasovati za manje stranke, nove stranke i za one stranke čiji su politički programi udaljeniji od *mainstreama* danog stranačkog sustava

Postoji nekoliko glavnih pristupa koji su se iskristalizirali među proučavateljima odnosa nacionalnih i podnacionalnih (regionalnih i lokalnih) izbora. Jedan naglašava narav podnacionalnih izbora kao drugorazrednih (*second-order*) izbora. Model drugorazrednih izbora pretpostavlja da će izlaznost na podnacionalnim izborima u pravilu biti znatno niža (budući da birači ove izbore doživljavaju manje važnima), ali i da će birači češće glasovati za manje stranke, nove stranke i za one stranke čiji su politički programi udaljeniji od *mainstreama* danog stranačkog sustava (v. Schakel, 2015a; Schakel i Dandoy, 2014). Pa ipak, neke studije pokazuju kako unutar podnacionalnih izbora treba razlikovati efekte drugorazrednosti kod regionalnih i lokalnih (municipalnih) izbora, budući da regionalni izbori u izrazito autonomnim regijama te regijama koje imaju snažne regionalističke stranke, slijede drugačiju logiku te ne odražavaju nacionalnu razinu stranačkog natjecanja (Schakel i Jeffery, 2013). Drugi pristup stavlja pak naglasak na nacionalizaciju stranaka i stranačkih sustava. Radi se o mjerenju stupnja ravnomjerne biračke potpore u svim dijelovima zemlje (pokrajinama, regijama) za glavne stranke u nekom stranačkom sustavu (v. Jones i Mainwaring, 2003: 140). Međutim, primjenjujući taj pristup na postkomunističke stranačke sustave Srednje i Istočne Europe, neki su istraživači pokazali kako regionalna razina izbornog natjecanja svjedoči o regionalizaciji stranačkih sustava, a ne o njihovoj nacionalizaciji, ponajprije zbog toga što se na toj razini stranačkog natjecanja primjenjuju drugačije koalicijske strategije, nego li na nacionalnoj razini (Schakel, 2015b: 243-244). Uz

Tablica 1. Postotci glasova za HDZ 2016. i 2017., deskriptivna statistika

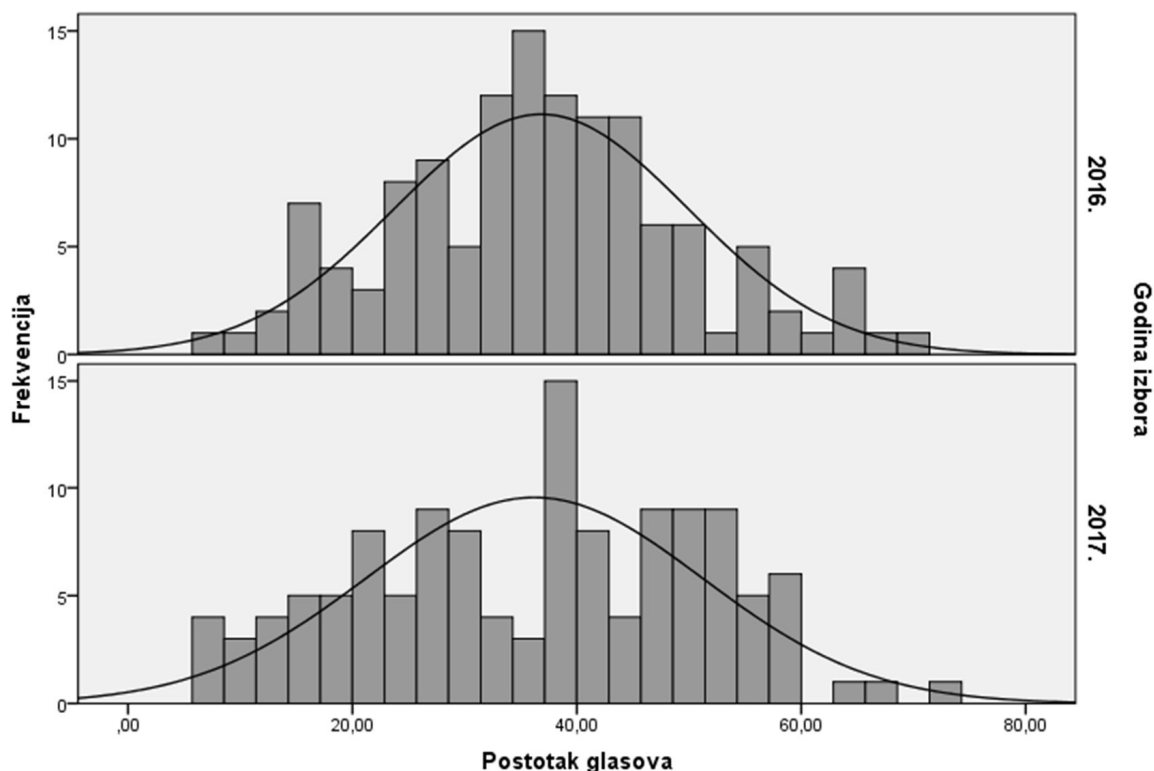
Izbori	N	Nedostaje	M	SD	Min	C	Maks
2016.	128	0	36,82	13,10	7,74	36,75	70,48
2017.	126	2	36,21	15,03	6,94	37,95	72,46

* M = aritmetička sredina, SD = standardna devijacija, C = središnja vrijednost
Izvor: Izračun autora prema DIP 2016, 2017.

to, treba spomenuti i pristup koji stavlja naglasak na mjerenje kongruentnosti nacionalnih i regionalnih izbora, pri čemu se ispituju odstupanja u biračkog potpori za stranke na nacionalnim i na regionalnim izborima (Schakel, 2003). Naposljetku, dio istraživača posvetio se lokalnim čimbenicima koji utječu na biračko ponašanje, kako bi ispitali u kojoj mjeri karakteristike kandidata ili pak pojedinog izbornog okruga imaju odlučujući utjecaj na ishode nacionalnih izbora (Morgenstern i Swindle, 2005). Dakako, potonji pristup prikladan je za izborne sustave koji su orijentirani na kandidate te na one čija je prosječna veličina izbornog okruga malena, te nije odveć primjenjiv na razmjerne listovne sustave kakve nalazimo u najvećem dijelu kontinentalne Europe.

U ovom članku želja mi je pružiti kratku analizu odnosa nacionalnih i podnacionalnih izbora u slučaju Hrvatske, s idejom promatranja redovnih županijskih, gradskih i općinskih izbora

u svibnju i lipnju 2017. kao svojevrsnih *midterm* izbora naspram prijevremenih parlamentarnih izbora u rujnu 2016. godine. Pod pojmom *midterm* izbori, tj. međuisbori, obično se misli na djelomične parlamentarne izbore koji se provode u sredini predsjedničkog mandata u predsjedničkim i polupredsjedničkim sustavima vlasti (Kasapović, 2003: 66). Premda u parlamentarnom sustavu vlasti, dakle, nije moguće *per se* govoriti o međuisborima, lokalni izbori, koji se odvijaju na polovici redovnog saziva Sabora, mogu poslužiti kao važan pokazatelj trenutne potpore za stranke u vladi, kao i nagovještaj budućih trendova biračke potpore za pojedine stranke i koalicije. Ovakva uloga podnacionalnih izbora u Hrvatskoj izvire i iz činjenica da su u gotovo svim strankama u središnjim stranačkim tijelima snažnu ulogu igraju upravo regionalni i lokalni dužnosnici, ali i iz mogućnosti istodobnog obnašanja dužnosti saborskog zastupnika i čelnika grada (osim Zagreba, koji ima status županije) ili općine (v. Raos, 2013: 25-26).

Grafikon 1. Distribucija glasova za HDZ, 2016. i 2017.

Izvor: Izračun autora prema DIP 2016, 2017.

Tablica 2. Sažetak regresijskog modela: postotak glasova za HDZ 2016. i 2017.

	<i>Ovisna varijabla</i> Postotak glasova 2017.
Prediktor (Postotak glasova 2016.)	0,723*** (0,064)
Konstanta	-0,018 (0,063)
N	126
R ²	0,510
Prilagođeni R ²	0,506
Rezidualna st. pogreška	0,703 (ss = 124)
F-statistika	129,054*** (ss = 1; 124)
Durbin-Watsonov test	1,919

^a Prikazan je standardizirani koeficijent

^b *** p<0,01 ** p<0,05 * p<0,1

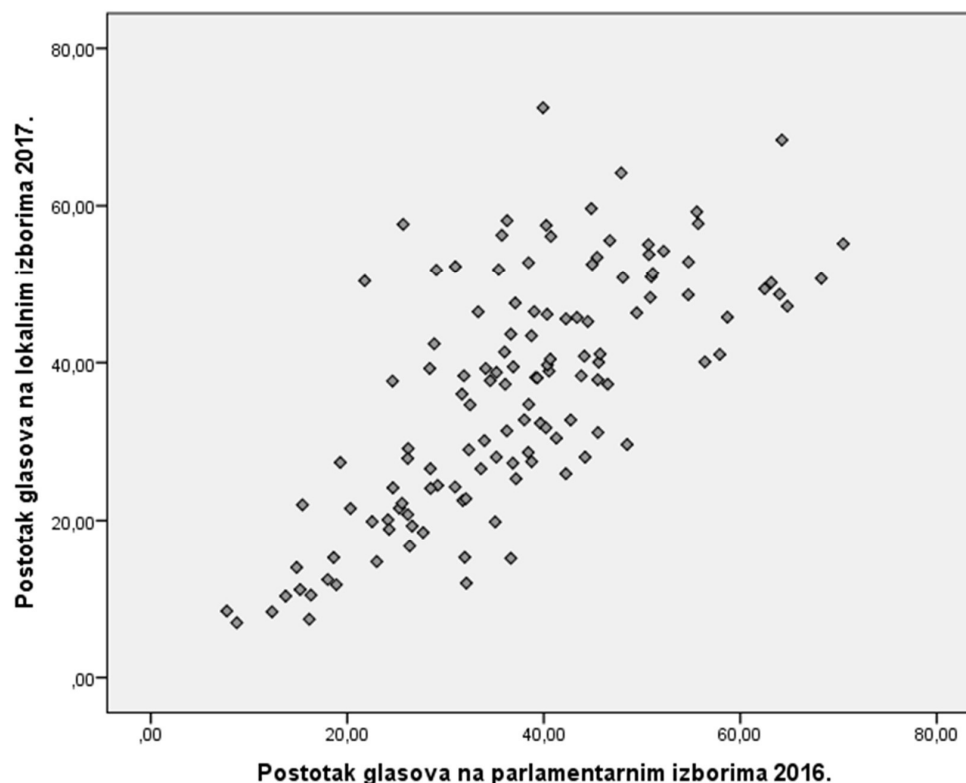
Izvor: Izračun autora prema DIP 2016, 2017.

Ovogodišnji lokalni izbori dodatno su zanimljivi u kontekstu nacionalne politike, budući da su se odvijali manje od godinu dana nakon prijevremenih parlamentarnih izbora te neposredno nakon izlaska Mosta nezavisnih lista iz vlade

Andreja Plenkovića. Stoga će ova kratka analiza biti usmjerena na ispitivanje uspjeha HDZ-a i Mosta na lokalnim izborima iz perspektive njihovih rezultata na prošlojesenskim izborima za Sabor. Analiza će obuhvatiti razinu natjecanja u 128 gradova te

Ovogodišnji lokalni izbori potvrdili su trend slabljenja SDP-a, dok je HDZ dodatno povećao broj županija, gradova i općina pod svojom kontrolom, te se tako potvrdio kao jedina stranka koja uživa potporu u cijeloj zemlji (izuzev Istarske županije)

ju sučeliti rezultatima parlamentarnih izbora u istim tim gradovima, za razliku od nedavno objavljene analize kongruentnosti nacionalnih i regionalnih (županijskih) izbora. Potonja je pokazala kako su županijski izbori snažno obilježeni nacionalnom razinom glasovanja, no kako istovremeno možemo vidjeti jasne regionalne obrasce biračkog ponašanja koji odudaraju od nacionalne razine, prvenstveno zbog činjenice da na drugorazrednim izborima građani često odustaju od stranačke

Grafikon 2. Dijagram raspršenja za glasove za HDZ 2016. i 2017.

Izvor: Izračun autora prema DIP 2016, 2017.

Tablica 3. Glasovi za Most 2016. i 2017., deskriptivna statistika

Izbori	N	Nedostaje	M	SD	Min	C	Maks
2016.	128	0	9,44	4,89	1,86	8,46	35,80
2017.	53	75	14,81	11,68	4,11	10,24	51,59

* M = aritmetička sredina, SD = standardna devijacija, C = središnja vrijednost
Izvor: Izračun autora prema DIP 2016, 2017.

lojalnosti te mijenjaju svoje biračke preferencije (Koprić i dr, 2017: 79).

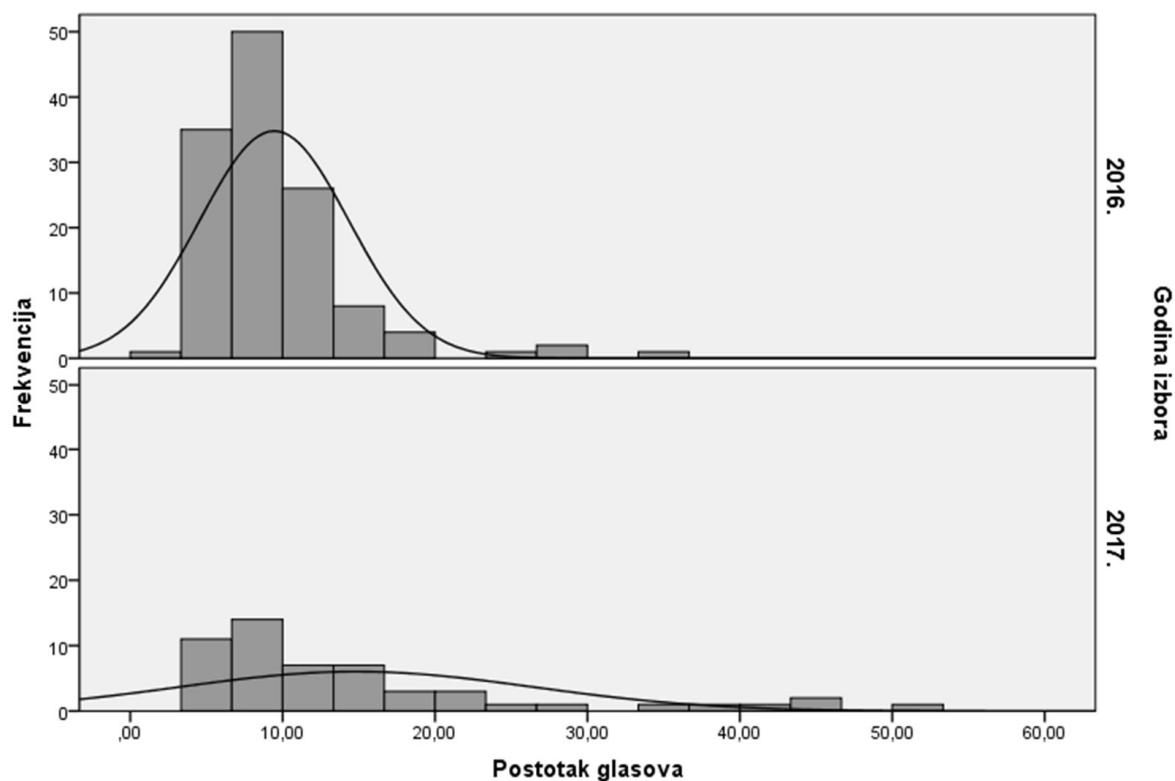
Lokalni izbori 2017.

Ovogodišnji lokalni izbori potvrdili su trend slabljenja SDP-a, dok je HDZ dodatno povećao broj županija, gradova i općina pod svojom kontrolom, te se tako potvrdio kao jedina stranka koja uživa potporu u cijeloj zemlji – izuzev Istarske županije (Raos, 2017: 4). Most nezavisnih lista i HNS su prošli slabije nego li očekivano, IDS se potvrdio kao nepobitno dominantna stranka u Istri, dok je katastrofalan rezultat HDSSB-a indicija da je ova stranka na svojem zalazu te da joj prijeti nestajanje. Uz to, treba istaknuti kako se dodatno povećao broj neovisnih lista i neovisnih kandidata za gradonačelnike i općinske načelnike koji su osvojili svoje mandate, a nisu bili povezani s platformom

Mosta nezavisnih lista. Općenito, tek prethode detaljnija istraživanja fenomena snaženja nestranačke komponentne izbornog natjecanja na podnacionalnoj razini, budući da konkretne slučajeve neovisnih lista i neovisnih kandidata u Hrvatskoj nije moguće jednostavno uglaviti u postojeće analitičke okvire (v. Koprić, 2007).

Analiza

Kao što je već spomenuto, u ovoj analizi ispituje se uspjeh HDZ-a i Mosta nezavisnih lista na izborima za 128 gradova u Hrvatskoj, uz korištenje uspjeha tih stranaka na parlamentarnim izborima u rujnu 2016., a nakon kojih su (ponovno) postale stranke u vladi te su kao takve na lokalnim izborima bile posebno podložne provjeri (nagradi, kazni) birača. U analizi koristim gradsku razinu natjecanja, budući da krećem od pretpostavke da će

Grafikon 3. Distribucija glasova za Most, 2016. i 2017.

Izvor: Izračun autora prema DIP 2016, 2017.

urbano biračko tijelo iskazivati višu razinu volatilnosti, te ću stoga moći lakše detektirati postoje li velika odstupanja u biračkoj

Premda je Most bio relativno uspješniji na proljetnim gradskim, nego li na jesenskim lokalnim izborima, ipak je znakovito da stranka koja je izrasla iz lokalnih, neovisnih lista, na skoro 60 posto izbora za gradska vijeća nije uopće participirala

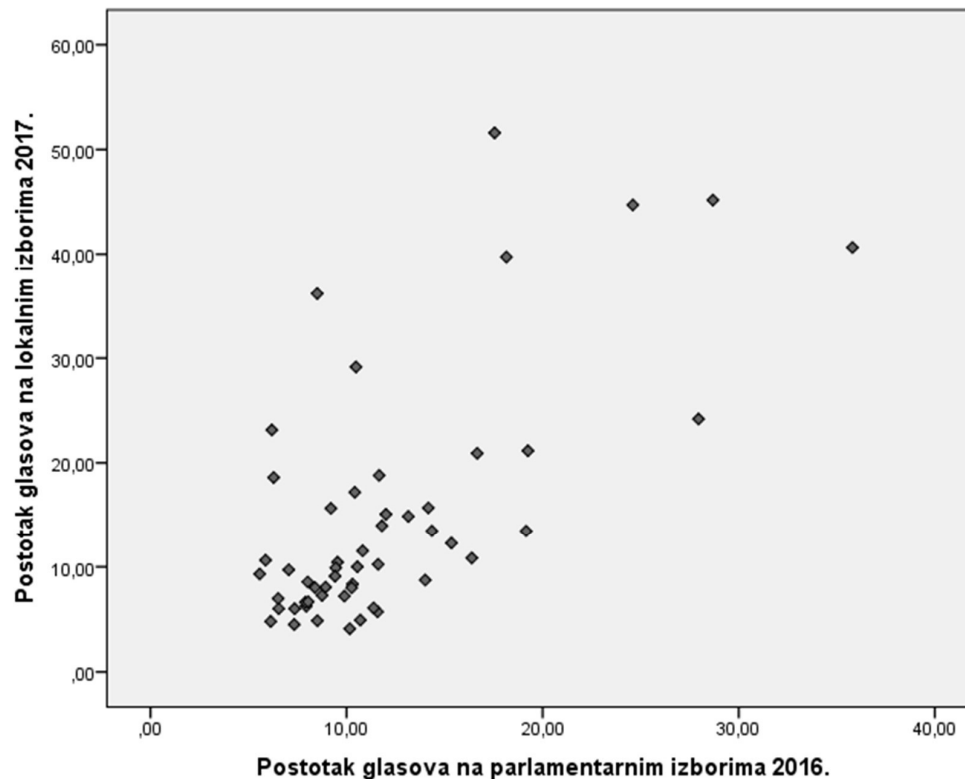
potpori HDZ-u, odnosno Mostu, nakon manje od godinu dana u vladi. Dakako, treba uzeti u obzir da je dinamika stranačkog natjecanja u Hrvatskoj takva da su se tijekom godina, posebice u slučaju HDZ-a, oblikovale jasne biračke utvrde (v. Grdešić, 2013). Dakle, na ovom mjestu nudi se kratko testiranje postotka glasova za HDZ i Most u gradovima na parlamentarnim izborima 2016. kao prediktora te postotka glasova za HDZ i Most na izborima za gradska vijeća i zagrebačku gradsku skupštinu kao ishoda.

Iz *Tablice 1* možemo vidjeti kako su razlike u varijanci između HDZ-ovog rezultata 2016. i 2017. prilično malene, što svjedoči

o tome da ta stranka ima podršku diljem zemlje, te stoga potvrđuje model nacionalizacije stranaka i stranačkih sustava o kojemu je ranije bilo riječ. Tablica deskriptivne statistike za HDZ nam pokazuje i kako u slučaju 2017. imamo dva nedostajuća slučaja. Radi se, naime, o tome da u dva istarska grada HDZ nije niti istaknuo listu za gradsko vijeće (Buje i Vodnjan) te stoga za te slučajeve nemamo podatke. Usporedba distribucije glasova za HDZ na parlamentarnim izborima i na ovogodišnjim lokalnim izborima u gradovima (*Grafikon 1*) također pokazuje popriličnu razinu konzistentnosti biračke potpore. Pa ipak, treba spomenuti kako je Kolmogorov-Smirnovljev test pokazao kako je distribucija glasova za 2016. godinu takva da ju još granično možemo tretirati kao normalnu distribuciju, dok ona za 2017. svakako ne posjeduje takve odlike.

Dijagram raspršenja, prikazan u *Grafikonu 2*, potvrđuje kako između postotka glasova za HDZ u gradovima na jesenskim izborima i postotka glasova za HDZ-ove liste za gradska vijeća i zagrebačku gradsku skupštinu na proljetnim izborima doista postoji linearni odnos. Slijedi nam se osvrnuti na jednostavni linearni regresijski model, prezentiran u *Tablici 2*. Prezentirani model, s postotkom glasova za HDZ 2016. godine, pokazao je statistički značajnu regresijsku jednadžbu ($F(1, 124) = 129,054$; $p < 0,01$), uz (prilagođeni) R kvadrat od 0,506. Gotovo polovica varijance u postotku glasova za HDZ na gradskim izborima 2017. ostala je neobjašnjena, što potiče na daljnje ispitivanje drugih mogućih prediktora koji bi omogućili predviđanje ishoda lokalnih izbora za ovu stranku. Pa ipak, ovakav regresijski model, kao i prethodni grafički prikazi, pokazali su kako postoji

Grafikon 4. Dijagram raspršenja za glasove za Most 2016. i 2017.

Izvor: Izračun autora prema DIP 2016, 2017.

broj 30 - lipanj 2017.

Tablica 4. Sažetak regresijskog modela: postotak glasova za Most 2016. i 2017.

	Ovisna varijabla Postotak glasova 2017.
Prediktor (Postotak glasova 2016.)	0,538*** (0,081)
Konstanta	-0,282** (0,110)
N	53
R ²	0,461
Prilagođeni R ²	0,450
Rezidualna st. pogreška	0,742 (ss = 124)
F-statistika	43,538*** (ss = 1; 51)
Durbin-Watsonov test	1,863

* Prikazan je standardizirani koeficijent.

^b *** p<0,01 ** p<0,05 * p<0,1

Izvor: Izračun autora prema DIP 2016, 2017.

relativno visoka razina podudarnosti nacionalnog i lokalnog glasovanja za Hrvatsku demokratsku zajednicu u gradovima, te da je i na toj razini natjecanja premijerova stranka zadržala razine potpore od prošle jeseni, bez obzira na sve izazove s kojima se Plenkovićeva vlada suočava, a koji bi za posljedicu mogli imati pad potpore birača ili pad lojalnosti HDZ-ovih birača. Dakako, potrebno je sa stanovitim rezervom uzeti inačicu regresijskog modela koji je ovdje prezentiran, budući da je dijagnostika modela pokazala kako bi model trebalo doraditi da bi on doista zadovoljavao sve pretpostavke na kojima počivaju linearni regresijski modeli.¹ To se prije svega odnosi na nekoliko slučajeva s ekstremnim vrijednostima (gradovi *outlieri*), poput Kutjeva, Murskog Središća i Preloga, koji svojim rezultatima iskrivljuju ukupni prediktivni model.

Prikupljanje podataka za glasove za Most nezavisnih lista na gradskim izborima 2017. godine nije se moglo provesti na jednak način kao i za HDZ, već su bile potrebne određene korekcije i presumpcije. Naime, sukladno svojoj strategiji da je istodobno i stranka (prvenstveno u neretvanskom kraju) i platforma za okupljanje nestranačkih kandidata i neovisnih lista, Most nije u svim gradovima istaknuo listu za gradsko vijeće, odnosno zagrebačku gradsku skupštinu. Istovremeno, u nizu gradova gdje su neovisna lista i njen kandidat za gradonačelnika odnijeli pobjedu, upravo se radilo o listi i kandidatu kojima je Most dao eksplicitnu javnu potporu. Stoga sam u podatke za 2017. godinu uključio sve slučajeve, odnosno gradove, u kojima su postojale Mostove liste ili neovisne liste za koje se nepobitno moglo utvrditi (temeljem objave u lokalnim medijima) da ih podupire Most nezavisnih lista. Pa ipak, čak i uz tako proširen uzorak, koji bi nam trebao dati cjelovitiju sliku o uspjehu Mosta na gradskim izborima 2017. godine, iz *Tablice 3* moguće je lako iščitati kako za 2017. nedostaje 58 posto slučajeva. Sama ova činjenica baca sjenu na snagu prediktivnog modela koji

je konstruiran na temelju postotka gradskih glasova za Most 2016. kao neovisne i postotka gradskih glasova za Most 2017. kao ovisne varijable. Uz to, *Tablica 3* pokazuje nam da postoje velike razlike u varijanci glasova za Most za 2016. i 2017. godine.

Čak i bez provođenja ranije spomenutog Kolmogorov-Smirnovljev testa normalnosti distribucije, iz *Grafikona 3* jasno je da glasovi za Most niti na parlamentarnim, niti na lokalnim izborima, nisu bili ujednačeno raspoređeni, već da su grupirani na lijevoj strani koordinatnog sustava, oko vrijednosti između 4 i 10 posto. Za razliku od Hrvatske demokratske zajednice, Most nezavisnih lista, dakle, ima nisku razinu nacionalizacije, tj. ujednačenosti biračke potpore diljem zemlje. Premda je Most bio relativno uspješniji na proljetnim gradskim, nego li na jesenskim lokalnim izborima (sudeći prema prosječnim i središnjim vrijednostima, prikazanim u *Tablici 3*), ipak je znakovito da stranka koja je izrasla iz lokalnih, neovisnih lista, na skoro 60 posto izbora za gradska vijeća nije uopće participirala.

Grafikon 4, koji pokazuje dijagram raspršenja za glasove za Most za jesenske i proljetne izbore, pokazuje nam da, ponovno u opreci s rezultatima HDZ-a, postoji tek slab linearni odnos, uz podosta slučajeva koji su značajno udaljeni od crte linijske funkcije, između postotka glasova na parlamentarnim izborima i postotka glasova na lokalnim izborima, mjerjenima na uzorku od svih 128 gradova u zemlji. Ovo je također pokazatelj da pre-

Ova kratka analiza pokazala je kako se od dvije stranke u Vladi uoči proljetnih lokalnih izbora, HDZ pokazao kao stranka s visokim stupnjem nacionalizacije, ali i kongruentnosti nacionalne i lokalne biračke potpore. Za razliku od Hrvatske demokratske zajednice, Most nezavisnih lista tek je djelomično participirao na lokalnim izborima na gradskoj razini, što otežava smislenu uporabu rezultata parlamentarnih izbora kao prediktora ishoda na lokalnoj razini

diktivni model, koji će se prezentirati niže u tekstu, neće moći biti prihvaćen kao dovoljno robustan i vjerodostojan.

Model prikazan u *Tablici 4*, s postotkom glasova za Most nezavisnih lista 2016. godine, pokazao je statistički značajnu regresijsku jednadžbu ($F(1, 51) = 43,538; p < 0,01$), uz (prilagođeni) R kvadrat od 0,450. Objašnjeno je manje od polovice varijance u

postotku glasova za Most nezavisnih lista na gradskim izborima 2017. što, kao i u slučaju HDZ-a potiče na daljnje ispitivanje drugih prediktora koji bi omogućili predviđanje ishoda lokalnih izbora za liste Mosta, odnosno liste koje Most eksplicitno podupire. Međutim, uzmemo li u obzir malen broj slučajeva (N=53), činjenicu da distribucije glasova za Most nezavisnih lista za 2016. i 2017. posvema odstupaju od normalne distribucije, kao i da je dijagnostika modela pokazala kako je potrebno unijeti promjene u model kako bi on zadovoljio zahtjeve linearne regresije (v. dijagram raspršenja prikazan u *Grafikonu 4*), može se zaključiti kako i ovakav predikcijski model za glasove za Most na proljetnim izborima nije moguće prihvatiti. Uputno je bi li model bio prihvatljiv čak i da se isključe detektirani *outlieri* ili pak nedostajuće podatke nadomjesti računalno generiranim podacima na temelju prosječnih vrijednosti.

Zaključak

Ova kratka analiza pokazala je kako se od dvije stranke u Vladi uoči proljetnih lokalnih izbora, HDZ pokazao kao stranka s visokim stupnjem nacionalizacije, ali i kongruentnosti nacionalne i lokalne biračke potpore. Za razliku od Hrvatske demokratske zajednice, Most nezavisnih lista tek je djelomično participirao na lokalnim izborima na gradskoj razini, što otežava smislenu uporabu rezultata parlamentarnih izbora kao prediktora ishoda na lokalnoj razini. Uz to, pobliza analiza predloženih modela linearne regresije pokazala je da je u slučaju HDZ-a konstruirani prediktivni model koji na temelju parlamentarnih izbora predviđa rezultate lokalnih izbora moguće prihvatiti kao valjan, dok u slučaju Mosta nezavisnih lista niz karakteristika kako samih podataka (distribucije postotaka glasova), kao značajki provedene linearne regresije, ukazuje kako nije moguće prihvatiti navedeni prediktivni model. U budućim analizama trebalo bi konstruirati složenije (multivarijantne) regresijske modele koji bi ponudili veću eksplanatornu snagu i statističku pouzdanost pri predviđanju ishoda lokalnih izbora i razmatranju ispreplitanja nacionalne i podnacionalnih razina izbornog natjecanja.

Bilješka

- 1 Radi se o vizualnom testiranju modela pomoću dijagrama odnosa standardiziranih rezidualnih vrijednosti i modeliranih vrijednosti, kao i aritmetičko testiranje modela pomoću paketa *gvlma* (*General Validation of Linear Models Assumption*) za statistički jezik R koji provodi nekoliko paralelnih provjera zadovoljava li model pretpostavke na kojima počiva linearna regresija.

Literatura

- DIP (Državno izborno povjerenstvo) (2016) Izbori za zastupnike u Hrvatski sabor: potpuni rezultati izbora. <http://www.izbori.hr/214zas/rezult/1/nrezultati.html> Pristupljeno 26. lipnja 2017.
- DIP (Državno izborno povjerenstvo) (2017) Lokalni izbori 2017.: potpuni rezultati izbora. <http://www.izbori.hr/231lok/rezult/1/nrezultati.html> Pristupljeno 26. lipnja 2017.
- Grdešić, Marko (2013) Prostorna analiza "crvene" i "crne" Hrvatske: eksplorativna studija. *Politička misao* 50 (1): 183-203.
- Jones, Mark P. i Mainwaring, Scott (2003) The Nationalization of Parties and Party Systems: An Empirical Measure and an Application to the Americas. *Party Politics* 9 (2): 139-166.
- Kasapović, Mirjana (2003) *Izborni leksikon*. Zagreb: Politička kultura.
- Koprić, Ivan (2007) Nezavisne lokalne liste u Hrvatskoj – u potrazi za složenim teorijskim okvirom. *Hrvatska i komparativna javna uprava* 7 (2): 335-375.
- Koprić, Ivan i dr. (2017) Croatia: Elections for Weak Counties When Regionalization Is Not Finished Yet. U: Schakel, Arjan H. (ur) *Regional and national elections in Eastern Europe: Territoriality of the vote in ten countries* (str. 59-82). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Morgenstern, Scott i Swindle, Stephen M. (2005) Are Politics Local? An Analysis of Voting Patterns in 23 Democracies. *Comparative Political Studies* 38 (2): 143-170.
- Raos, Višeslav (2013) Svibanjski lokalni izbori: mnogo staroga, malo novog. *Političke analize* 4 (15): 25-32.
- Raos, Višeslav (2017) HDZ gestärkt, SDP geschwächt, Unabhängige auf dem Vormarsch. *Blickpunkt Kroatien* 31: 4-5.
- Schakel, Arjan H. (2015a) How to analyze second-order election effects? A refined second-order election model. *Comparative European Politics* 13 (6): 636-655.
- Schakel, Arjan H. (2015b) Nationalisation of regional elections in Central and Eastern Europe. *East European Politics* 31 (2): 229-247.
- Schakel, Arjan H. (2013) Congruence between regional and national elections. *Comparative Political Studies* 46 (5): 631-662.
- Schakel, Arjan H. i Dandoy, Régis (2014) Electoral cycles and turnout in multilevel electoral systems. *West European Politics* 37 (3): 605-623.
- Schakel, Arjan H. i Jeffery, Charlie (2013) Are regional elections really second-order? *Regional Studies* 47 (3): 323-341. ■